

עשר המכות

מתוך "נפלאות הבריאה"

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

עשר מכות מצרים

עשר מכות מצרים או עשר המכות הם עשרה פגעים על-טבעיים שניחתו על העם המצרי. המכות באו בשל סירובו של פרעה מלך מצרים להיענות לדרישתו של ה', על ידי שליחו משה, לשחרר את בני ישראל. רק האחרונה שבהן, מכת בכורות, הובילה לשחרורם של בני ישראל וליציאת מצרים.

עשר המכות פגעו במצרים בלבד, למרות סמיכות המגורים של בני ישראל.

סיפור עשר המכות מופיע במקרא בספר שמות בפרשות וארא ובא. קיימים כינויים מקובלים לכל מכה ומכה, שמקורם בהגדה של פסח, טקסט שנקרא בכלל ישראל בליל הסדר. בהגדה מופיעה רשימה של עשר המכות: דם, צפרדע, כינים, ערוב, דָּבָר, שחין, ברד, ארבה, חושך ומכת בכורות. בהגדה מופיע גם סימן לזכירת עשר המכות על ידי ראשי התיבות שלהן: דצ"ך עד"ש באח"ב.

הסיפור

בעקבות הרעב שהיה בארץ כנען, היגרו בני ישראל מארץ כנען לארץ מצרים, והתיישבו באזור ארץ גושן. לאחר מספר שנים קם שליט חדש במצרים, הוא רואה בהם איום מדיני פוטנציאלי, ומחליט כצעד מונע לשעבד אותם בעבודת פרך. בנוסף הוא קובע שכל בן זכר שייוולד לבני ישראל – ייהרג. כאשר מלך מצרים מת, בני ישראל מנצלים את ההפוגה על מנת לזעוק אל ה'. ה' שומע לתפילתם, זוכר את בריתו עם האבות, ומחליט להוציא את בני ישראל ממצרים.

ה' פונה אל משה, ושולח אותו לפנות אל פרעה מלך מצרים בדרישה לשחרר את בני ישראל. עם זאת, ה' מודיע מראש למשה שהוא יקשיח את ליבו של פרעה, ופרעה יסכים לדרישה רק לאחר שמצרים תספוג מאתו מכות רבות. מטרת המכות היא להראות לכל את שליטתו המוחלטת של ה' בעולם.

משה, יחד עם אהרן אחיו, פונה אל פרעה בשם ה' בדרישה מינימלית לאפשר לבני ישראל לצאת למדבר לכמה ימים על מנת להקריב שם קורבנות לה'. כאשר פרעה מסרב לדרישה, ה' מנחה את משה ואהרן להביא מכה אחר מכה על מצרים, ואילו פרעה ממשיך לעמוד בסירובו פעם אחר פעם:

1. **מכת דם** – המים ביאור נהפכים לדם. הדגים שביאור מתים, והסירחון עולה. המצרים נאלצים לכרות בארות כדי לשתות מים.
2. **מכת צפרדע** – המוני צפרדעים (לפי חלק מהפרשנים הכוונה לתנינים) מתפשטים בכל ארץ מצרים, וחודרים לבתים. לבסוף הצפרדעים מתים והסירחון העולה מהפגרים ממלא את הארץ.
3. **מכת כינים** – המוני כינים תוקפות את המצרים וכל מצרים מתמלאת בכינים, המצרים חווים סבל רב מגירוד השיער שעל ראשם ואף לא מצליחים להפסיק הגירוד הרב שתקף אותם (אותם=מצרים).

4. **מכת ערוב** – "ערוב כבד" ממלא את בתי המצרים ואת אדמתם. על פי רוב הפרשנים, הערוב הוא תערובת של חיות טרף, אך ישנם פרשנים המפרשים שהכוונה לחרקים ומכרסמים.
5. **מכת דבר** – **מגפת דבר** מכלה את כל בהמותיהם של המצרים. מחלה זו ככל הנראה אינה המחלה הנקראת היום דבר, היות שהמחלה המודרנית פוגעת בעיקר בבני אדם ולא בבהמות. גם אין זו מחלת **דבר הבקר**, מכיוון שעם בעלי-החיים שנפגעו ממנה, נמנו גם סוסים, חמורים וגמלים, שאינם נדבקים ואינם חולים בדבר הבקר.
6. **מכת שחין** – **מחלת אבעבועות** תוקפת את המצרים ואת בהמותיהם.
7. **מכת ברד** – **ברד** כבד ניתן בארץ מצרים, שובר את העצים, פוגע בגידולים החקלאיים, והורג את האנשים והבהמות ששהו מחוץ לבתים. בתוך הברד התלקחה **אש**, ואל הברד נלוו גם קולות מפחידים.
8. **מכת ארבה** – **ארבה** כבד מגיע לארץ מצרים ואוכל את כל הגידולים שעוד נותרו אחרי הברד.
9. **מכת חושך** – במשך שלושה ימים שוררת **אפילה** מוחלטת במצרים.
- 10 **מכת בכורות** – **בחצות הלילה בט"ו בניסן** מת הבן הבכור של כל **משפחה** במצרים וכל בכור בבהמה.

מכת בכורות מעוררת **פאניקה** במצרים, ופרעה נעתר לדרישת משה לאפשר לבני ישראל לצאת ולהקריב קורבנות במדבר. בהמשך, כשבני ישראל אינם חוזרים למצרים, מתרחש סיפור **קריעת ים סוף** שמסיים את מסכת הפגעים שהביא ה' על המצרים.

אזכור נוסף בתנ"ך לחלק ממכות מצרים נמצא ב**ספר תהילים**, **פרק ע"ח**, **פסוקים מ"ד-נ"א**: דם, ערוב וצפרדע, ארבה, ברד, דבר בבהמה ומכת בכורות באדם. ב**ספר תהילים**, **פרק ק"ה**, **פסוקים כ"ח-ל"ו** מוזכרות: חושך, דם, צפרדע, ערוב וכינים, ברד, ארבה ומכת בכורות באדם.

סדר המכות

רש"י בפירושו על המקרא, מביא את דברי ה**מדרש**, כי סדר המכות הוא כסדרן של לוחמים היוצאים למלחמה - למשל: ראשית המלחמה היא בסתימת מעיינות האויב - מכת דם. לאחר מכן היו המלכים מרעישים מחוץ לעיר כדי להביא מורך בליבות האויבים - מכת צפרדע, שהרי הצפרדעים מרבים לקרקר ולהרעיש - וכן הלאה.

סימנים

בהגדת פסח כתוב: "רבי יהודה היה נותן בהם **סימנים**: דצ"ך עד"ש באח"ב". פרשנים ניסו להסביר מה פשר הסימנים.

על פי פרשנות מקובלת, המכות מסודרות בסדר של שלוש, כאשר כל שלוש מכות היו בסדר שהוא ביחס לאופן ההתראה, שניים בהתראה, והשלישית בלי התראה, וחוזר

חלילה. לדוגמה, על מכות דם וצפרדע התרה משה לפני פרעה ואילו על מכת כינים לא התרה.

על פי פרשנותו של [האבן עזרא](#), דצ"ך הן המכות שנעשו על ידי אהרן, עד"ש על ידי משה מבלי שהשתמש במטה שלו ובאב"ח כאשר הטה אותו לשמים. יש הסבר מקובל לפיו מכות דצ"ך נעשו על ידי אהרן כדי ללמדנו "[בור ששתית ממנו אל תזרק בו אבן](#)". היאור הגן על משה כאשר התחבא שם בתור תינוק והקרקע הגנה עליו כאשר טמן בה מצרי שהרג. לכן כאשר היה צורך להכות ביאור (דם וצפרדע) או באדמה (כנים) עשה זאת אהרן ולא משה.

מכת דם

מכת דם היא המכה הראשונה מבין [עשר המכות](#) שהיכה ה' את [מצרים](#) בעת [יציאת מצרים](#). במכה זאת, כל מקורות [המים](#) של המצרים הפכו ל**דם**.

תיאור המכה

לאחר סירוב [פרעה](#) לשלח את [עם ישראל](#) מארצו, ציווה ה' על [משה](#) להפוך את המים לדם: ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן קח מטף ונטה ידך על מימי מצרים על נהרותם על יאריהם ועל אגמיהם ועל כל מקנה מימיהם ויהיו דם ויהיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים. ויעשו כן משה ואהרן כאשר צוה ה' ויגרם בצמטה וידך את המים אשר ביאר לעיני פרעה ולעיני עבדיו ויהפכו כל המים אשר ביאר לדם. והדגה אשר ביאר מתה ויבאש היאר ולא יכלו מצרים לשותות מים מן היאר ויהי הדם בכל ארץ מצרים. [...] ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מים לשותות כי לא יכלו לשותת ממימי היאר.

— [ספר שמות](#), [פרק ז'](#), [פסוקים י"ט-כ"ד](#)

רש"י מביא מן המדרש, שהטעם לפתיחת סדרת המכות במכת דם, הוא משום שהיאור היה האליל של מצרים, וכאשר השם נפרע מעם הוא נפרע תחילה מאלוהיו.

[החרטומים](#) של פרעה הצליחו גם כן לבצע את המכה, והיא לא השפיעה על פרעה.

האם פגעה המכה גם בעברים

על פי מדרשי [חז"ל](#), לעם ישראל היו מים ולא דם, וגם אם מצרי שתה מים מכוסו של יהודי, הם הפכו לדם. לעומת זאת, אם המצרי היה משלם ליהודי עבור מים, הם לא היו הופכים לדם, ובעקבות כך העשירו ישראל.

לדעת [רבי אברהם אבן עזרא](#), פשוטם של המקראות מורה כי המכות הראשונות: דם, [צפרדע וכינים](#), פגעו במידה דומה בין במצרים ובין בעברים. אך [הרמב"ם](#) חולק על דעתו וסבור כי פשוטם של המקראות מורה שגם במכות דם וצפרדע, שחין וארבה, לקו המצרים בלבד ולא העברים. לגבי מכת כינים, נוקט הרמב"ם שגם במושבות העברים הופיעו הכינים אך לא ציערו אותם.

מקבילות

מצרים

בפפירוס איפפור מהמאה ה-13 לפני הספירה, כנראה העתק ממקור קדום יותר, המספר על סדרת אסונות ומרד עבדים, ניתן למצוא מקבילה למכת הדם: "אכן, הנהר הוא דם, אך עדיין אנשים שותים ממנו. אנשים נרתעים מבני אדם וצמאים למים". יש הרואים בסיפור זה רטרופקטיבה של מכת הדם.

מכת צפרדע

על פי המסופר בספר שמות, מכת צפרדע (גם צפרדעים) היא המכה השנייה מבין עשר מכות מצרים בסיפור יציאת מצרים. במכה זאת, התמלאה כל ארץ מצרים בצפרדעים.

הסיפור במקרא

לאחר שמכת דם לא שכנעה את פרעה לשלוח את עם ישראל, המשיך משה למכת צפרדע:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן נָטָה אֶת יָדוֹ בְּמַטְּוֹ עַל הַנְּהָרֹת עַל הַיָּאֲרִים וְעַל הָאֲגָמִים וְהָעַל אֶת הַצְּפַרְדֵּיִם עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיֵּט אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ עַל מִיַּמֵּי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם

— ספר שמות, פרק ח', פסוקים א'-ב'

הסיבה לכך שמכה זו נעשתה על ידי אהרון ולא על ידי משה מפורשת ברש"י, מכיוון שהים שימש כמגן למשה כאשר הושלך אליה בתוך התיבה, שלושה חודשים לאחר לידתו, כמחבוא מפני עבדי פרעה שצוו להשליך את בני ישראל המימה, וכהכרת הטוב לא יכול היה משה להכות את הים.

בעקבות בקשתו של פרעה, מתפלל משה לא-לוקים שיפסיק את המכה, וא-לוקים נעתר לו. אך לאחר מכן, מסרב פרעה לשלוח את ישראל.

חז"ל דרשו מהמילים "ותעל הצפרדע" ביחיד, שהייתה צפרדע אחת גדולה שהכו עליה ובעקבות כך יצאו ממנה נחילי צפרדעים קטנות, אך על פי פשוטו של מקרא הכוונה היא על מין הצפרדע, וכדוגמה מביא רש"י את דברי יעקב לעשיו בפרשת וישלח "ויהי לי שור וחמור" כשהכוונה היא על שוורים וחמורים רבים.

האם פגעה המכה גם בעברים

לדעת רבי אברהם אבן עזרא, פשוטם של המקראות מורה כי המכות הראשונות: דם, צפרדע וכינים, וכן מכת שחין ומכת ארבה, פגעו במידה דומה בין במצרים ובין בעברים. אך הרמב"ם חולק על דעתו וסבור כי פשוטם של המקראות מורה שגם במכות דם וצפרדע, שחין וארבה, לקו המצרים בלבד ולא העברים. לגבי מכת כינים, נוקט הרמב"ם שגם במושבות העברים הופיעו הכינים אך לא ציערו אותם.

במדרשי חז"ל

בתלמוד מובא כי כאשר באו בני ישראל לידי ניסיון של מסירות נפש, הם למדו קל וחומר מהצפרדע, שלמרות שלצפרדעים, שעל פי נבואת משה צוו להיכנס למיטות, לתנורים ולכל מקום אפשרי - "ועלו ובאו בביתך, ובחדר משכבך, ועל מיטתך, ובבית

עבדיך ובעמך ובתנורך ובמשארותיך", ניתנה הברירה אם להיכנס למיטה או למקום אחר, היו כאלו שנכנסו במסירות נפש לתנורים למרות המוות הבטוח שנשקף להם.

טעם המכה

במדרש הובאו מספר טעמים למכה זו:

- מצרים ציוו את בני ישראל לחפש להם שרצים שיוכלו לשחק בהם (המנהג היה בעבר לשחק בשרצים, ומנהג זה הוזכר בשולחן ערוך על משחק ב**חגב**), ולכן באו שרצים לביתם.
- היולדות חששו לצעוק מפני פחד עבדי פרעה שציוו להשליך את הילדים לייאור וכך ייסוריהם גדלו, ומסיבה זו באו הצפרדעים לבתי המצריים וקרקרו באוזניהם.
- המצרים ציוו את בני ישראל לאסוף להם טיט, ולכן קיבלו בתמורה צפרדעים שגדלים וחיים בטיט.

מכת כינים

על פי המסופר ב**ספר שמות**, **מכת כינים** היא המכה השלישית מבין **עשר המכות** שאלוקים הנחית על ארץ **מצרים**, עקב סירובו של **פרעה** מלך מצרים, לשלח את בני ישראל מארצו, בניגוד לציוויו של ה', שנמסר לו על ידי משה.

במהלך מכה זו, מלאה הארץ ב**כינים** והן רחשו על עפר הארץ, ועל האדם והבהמה.

התיאור

ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ והיה לכנם בכל ארץ מצרים. ויעשו כן ויט אהרן את ידו במטהו ויך את עפר הארץ, ותהי הכנס באדם ובבהמה כל עפר הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים. ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו ותהי הכנס באדם ובבהמה. ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלקים הוא ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר ה'.

— **ספר שמות**, **פרק ח'**, **פסוקים י"ב-ט"ו**

האם פגעה המכה גם בעברים

לדעת רבי **אברהם אבן עזרא**, פשוטם של המקראות מורה כי המכות הראשונות: **דם**, **צפרדע** וכינים. וכן **מכת שחין** ו**מכת ארבה** פגעו במידה דומה בין במצרים ובין בעברים. אך **הרמב"ם** חולק על דעתו וסבור כי פשוטם של המקראות מורה שגם שגם במכות דם וצפרדע, שחין וארבה, לקו המצרים בלבד ולא העברים. לגבי מכת כינים, נוקט הרמב"ם שגם במושבות העברים הופיעו הכינים אך לא ציערו אותם.

במדרשי חז"ל

חז"ל ביארו את הטעם להבאת המכות על מצרים **מידה כנגד מידה**, ועל מכת כינים אמרו: לפי ששמו ישראל מכבדי חוצות ושוקים, לפיכך נהפך עפרם לכנים, וחופרין אמה על אמה ולא היה שם עפר, שנאמר: כל עפר הארץ היה כנים.

— מדרש רבה

במדרש מופיע דעת רבי אלעזר, בטעם שלא יכלו חרטומי מצרים להפוך גם הם עפר לכינים, משום שאין השד יכול ליבראות פחות מכשעורה. רש"י מביא מהמדרש, דעת חז"ל המנמקת את סירובו של יעקב אבינו להיטמן במצרים, כיוון שצפה שהארץ עתידה ללקות במכת כינים.

מכת ערוב

מכת ערב בסיפור יציאת מצרים במקרא היא המכה הרביעית מבין עשר מכות מצרים. התיאור במקרא מתייחס ל"ערוב כבד" שמילא את בתי המצרים ואת אדמתם, ו"השחית" את כל הארץ. חז"ל, ובעקבותיהם הפרשנים המסורתיים, ראו בערוב תערובת של חיות טרף, אולם הפרשנות היהודית העתיקה ביותר (תרגום השבעים) ראתה בערוב דווקא מכה של חרקים. בדומה לפרשנות היהודית העתיקה, חלק מן הפרשנים המודרניים סברו שהערוב הוא תערובת של חרקים, מכרסמים או מזיקים שעלולים להרוס את הארץ (יבול, בעלי חיים וכו').

הסיפור המקראי

מכת ערוב היא אחת מן המכות שלפניהן פנה משה אל פרעה ביציאתו בבוקר אל היאור, והזהיר אותו מפני העתיד להתרחש אם לא יאפשר לבני ישראל לצאת ולעבוד את ה' במדבר. משה הודיע שכאשר הערוב יגיע, הוא יפגע בכל ארץ מצרים, למעט ארץ גושן-מקום מושבם של בני ישראל.

כִּי אִם אֵינְךָ מְשַׁלַּח אֶת עַמִּי הַנְּגִי מִשְׁלִיחַ בָּךְ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעֲמָדָךְ וּבְבָתֶּיךָ אֶת הָעֶרֶב וּמְלֹאוֹ בְּתֵי מִצְרַיִם אֶת הָעֶרֶב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הֵם עָלֶיהָ. וְהַפְּלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתֵּי הָיִית שָׁם עֶרֶב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ. וְשָׁמַתִּי פְּדַת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמָּךְ לְמַחֵר יִהְיֶה הָאֵת הַזֶּה. וַיַּעַשׂ ה' כִּן וַיָּבֵא עֶרֶב כְּבֹד בֵּיתָה פְּרָעָה וּבֵית עַבְדָּיו וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחַת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָעֶרֶב.

— ספר שמות, פרק ח', פסוקים י"ז-כ'

למחרת, לאחר הגעת הערוב, משה ואהרן נקראים אל פרעה, וזה מתמקח איתם על תנאי יציאתם. תחילה פרעה מציע שהוא יאפשר לבני ישראל להקריב קרבנות לה' בארץ מצרים בלי שיצאו למדבר. משה דוחה את ההצעה, בטענה שבאופן כזה לא יתאפשר לבני ישראל להקריב קרבנות מן הצאן שהמקומיים מייחסים להם קדושה: "הן נִזְבַּח אֶת תּוֹעֵבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֵנוּ?!". לבסוף נעתר פרעה לדרישת משה לצאת ממצרים, אך מתנה "רק הֲרַחֵק לֹא תִרְחִיקוּ לְלֶכֶת". משה מסכים לתנאי, אך בזכרו את הבטחת פרעה במכת צפרדע שלא קוימה, הוא מוסיף ואומר: "רק אל יִסֹּף פְּרָעָה הַתֵּל לְבִלְתֵּי שְׁלַח אֶת הָעָם לְזַבַּח לָהּ".

משה יוצא מבית פרעה, מתפלל לה' שיסיר את הערוב, וכל הערוב עוזב את ארץ מצרים. "וַיַּעַשׂ ה' כְּדָבַר מֹשֶׁה וַיִּסַּר הָעֶרֶב מִפְּרָעָה מֵעַבְדָּיו וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד." לבסוף, פרעה לא עומד בהבטחתו ומסרב לשלח את העם.

מכת דבר

על פי המסופר בספר שמות, מכת דָּבָר היא המכה החמישית מבין עשר המכות שא-לוקים הנחית על מצרים, עקב סירובו של פרעה מלך מצרים, לפקודת הא-לוקים על ידי משה, לשלח את בני ישראל מארצו. במכה זו מתו כל הבהמות של המצרים באחת, סוסים, חמורים, גמלים, בקר וצאן. לעומת זאת, בהמותיהם של ישראל לא ניזוקו.

תיאור המכה במקרא

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה ודברת אליו כה אמר ה' אלהי העברים שלח את עמי ויעבדני. כי אם מאן אתה לשלח ועודך מחזיק בם. הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד. והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר. וישם ה' מועד לאמר מחר יעשה ה' הדבר הזה בארץ. ויעש ה' את הדבר הזה ממחרת וימת כל מקנה מצרים וממקנה בני ישראל לא מת אחד. וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם.

— ספר שמות, פרק ט', פסוקים א'-ז'

במדרשי חז"ל

במדרש נכתב: למה הביא להן דבר? לפי ששמו את ישראל רועי בקר ורועי צאן וכל בהמה, בהרים ובמדברות, כדי שלא יפרו וירבו, אמר הקדוש ברוך הוא אני אביא עליכם רועה יפה, שנאמר: הנה יד ה' הויה וכו'.

מכך שנכתב "ולא ימות מכל לבני ישראל דבר" דרשו חז"ל: אפילו בהמה, שהייתה ביד מצרי והיה לו לישראל תרעומות עליה שיש לו חלק בה, הייתה ניצולת, ובכך ידעו דינן של ישראל.

מכת שחין

על פי המסופר בספר שמות, מכת שחין היא המכה השישית מבין עשר המכות שהנחית אלוקים, על מצרים, עקב סירובו של פרעה מלך מצרים, לשלח את בני ישראל מארצו, למרות פקודתו החוזרת ונשנית, שנמסרה לו על ידי משה. במכה זו, זרק משה מלא חפניו פיח כבשן לכיוון השמים, שהתפשט בדרך נס על כל מצרים, וגרם לפצעים ושלפוחיות על גופם של המצרים ועל בהמותיהם.

תיאור המכה במקרא

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן וזרקו משה השמימה לעיני פרעה. והיה לאבק על כל ארץ מצרים והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פרח אבעבעת בכל ארץ מצרים. ויקחו את פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה ויזרק אתו משה השמימה ויהי שחין אבעבעת פרח באדם ובבהמה. ולא יכלו החרטומים לעמד לפני משה מפני השחין כי היה השחין בחרטומם ובכל מצרים. ויחזק ה' את לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר ה' אל משה.

— ספר שמות, פרק ט', פסוקים ח'-י"ב

האם פגעה המכה גם בעברים

במקרא לא מבואר מפורשות שמכת שחין פגעה במצרים בלבד, הדבר עורר מחלוקת בין פרשני המקרא וחכמים נוספים: לדעת רבי אברהם אבן עזרא, פשוטם של המקראות מורה כי המכות הראשונות: דם, צפרדע וכינים, וכן מכת שחין ומכת ארבה, פגעו במידה דומה בין במצרים ובין בעברים. אך הרמב"ם חולק על דעתו וסבור כי פשוטם של המקראות מורה שגם במכת דם ובמכת צפרדע, לקו המצרים בלבד ולא העברים. לגבי מכת כינים, נוקט הרמב"ם שגם במושבות העברים הופיעו הכינים אך לא ציערו אותם.¹

במדרשי חז"ל

למה הביא עליהן? מפני ששמו את ישראל לחום להם חמין, ולצנן להם את הצונן, לפיכך לקו בשחין, כדי שלא יוכלו ליגע בגופן.

— מדרש רבה

ממכה זו ואילך מופיע במקרא, שהשם חיזק את לב פרעה, וכך אמרו במדרש: **ויחזק ה' את לב פרעה**, כיון שראה הקדוש ברוך הוא, שלא חזר בו מחמש מכות ראשונות, מכאן ואילך, אמר **הקדוש ברוך הוא**, אפילו אם ירצה לשוב, אני מחזק לבו, כדי שאפרע כל הדין ממנו, שכן כתיב (שמות ז, ג): ואני אקשה את לב פרעה.

מכת ברד

על פי המסופר בספר שמות, **מכת בָּרַד** היא המכה השביעית מתוך עשר המכות שהנחית אלוקים על מצרים, עקב סירובו של פרעה מלך מצרים, לשלח את בני ישראל מארצו.

במהלך מכה זו, ירדו מן השמים כדורי ברד גדולים מעורבים עם אש מתלקחת, ששברו ושרפו את כל עצי המאכל במצרים והרסו להם את הבתים ועוד..

תיאור המכה במקרא

מכה זו נחשבת מהקשות יותר, והתורה מתארת בהרחבה יחסית, את פרטיה:

. עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם. הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד אשר לא היה כמהו במצרים למן היום הוסדה ועד עתה. ועתה שלח העז את מקנך ואת כל אשר לך בשדה כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו. הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים. ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה. ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על השמים ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל הבהמה ועל כל עשב השדה בארץ מצרים. ויט משה את מטהו על השמים ו-ה' נתן קלת וברד ותהלך אש ארצה וימטר ה' ברד על ארץ מצרים. ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד כבד מאד אשר לא היה כמהו בכל ארץ מצרים מאז היתה לגוי. ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם ועד בהמה ואת כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר. רק בארץ גשן אשר שם בני ישראל לא היה ברד. וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אלהים חטאתי הפעם ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים כח העתירו אל ה' ורב מהית קלת אלקים וברד ואשלחה אתכם ולא תספון לעמד. ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את כפי אל ה' הקלות יחדלון והברד לא יהיה עוד למען תדע כי ל-ה' הארץ. ואתה ועבדיך ידעתי כי

טרם תיראון מפני ה' אלקים לא והפשתה והשערה נכתה כי השערה אביב והפשתה גבעל לב והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת הנה. ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרש כפיו אל ה' ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה. וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת ויסף לחטא ויכבד לבו הוא ועבדיו.

— [ספר שמות, פרק ט', פסוקים י"ג-ל"ה](#)

במדרשי חז"ל

למה הביא עליהם ברד? לפי ששמו ישראל נוטעי כרמים, וגנות, ופרדסים, ואילנות, לפיכך הביא עליהם ברד, ושבר את הכל. על האדם ועל הבהמה, כיון שראה הקדוש ברוך הוא שלא שמעו לדבריו מה שאמר להם (שמות ט, יט) שלח העז - אמר הקדוש ברוך הוא: כדי שיבא הברד על הכל

— מדרש רבה

מכת ארבה

מכת ארבה היא המכה השמינית מבין [עשר המכות](#) שהכה [א-לוקים](#) על מצרים, עקב סירובו של [פרעה](#) מלך [מצרים](#) לשלח את בני ישראל מארצו.

מכה זו שבאה אחרי [מכת הברד](#) גרמה לכך שכל הצמחים והיבול שהברד לא השמיד נשמדו על ידי המון החגבים שפשטו על שדות ופרדסי מצרים.

תיאור המכה במקרא

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּרֹעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקֵי הָעִבְרִים עַד מָתַי מֵאַנְתָּ לַעֲנֹת מִפְּנֵי שְׁלַח עִמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי. כִּי אִם מֵאֵן אֲתָה לְשַׁלַּח אֶת עַמִּי הַנִּנְי מִבְּיַד מַחֵר אַרְבֶּה בְּגִבְלָךְ. וְכִסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לָרֹאֵת אֶת הָאָרֶץ וְאָכַל אֶת יֵתֵר הַפְּלִטָה הַנִּשְׁאַרְתָּ לָכֶם מִן הַבָּרָד וְאָכַל אֶת כָּל הָעֵץ הַצֹּמַח לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה. וּמְלֹאוּ בְּתֵיךְ וּבְתֵי כָל עִבְדֶיךָ וּבְתֵי כָל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתֵם עַל הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֹּן וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרֹעֹה....

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֹה יָדְךָ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבֶּה וַיַּעַל עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֶת כָּל אֲשֶׁר הִשְׁאִיר הַבָּרָד. וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מִטְהוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם ו-ה' נָהַג רוּחַ קָדִים בְּאֶרֶץ כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלְּיָלָה הַבֹּקֶר הָיָה רוּחַ הַקָּדִים נֹשֵׂא אֶת הָאֲרֶבֶה. וַיַּעַל הָאֲרֶבֶה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּנַּח בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם כְּבַד מְאֹד לִפְנֵיו לֹא הָיָה כֹּן אַרְבֶּה כְּמָהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יָהִי כֹן. וַיִּכַּס אֶת עֵין כָּל הָאָרֶץ וַתַּחֲשֹׁךְ הָאָרֶץ וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֶת כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד וְלֹא נוֹתֵר כָּל יֵרֶק בְּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיִּמְהַר פְּרֹעֹה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ חֲטָאתִי ל-ה' אֱלֹקֵיכֶם וְלָכֶם. וְעַתָּה שָׂא נָא חֲטָאתִי אִךְ הַפַּעַם וְהַעֲתִירוּ ל-ה' אֱלֹקֵיכֶם וַיִּסַּר מַעֲלֵי רַק אֶת הַמָּוֹת הַזֶּה. וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרֹעֹה וַיַּעֲתֵר אֶל ה'. וַיַּהֲפֹךְ ה' רוּחַ יָם חֲזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת הָאֲרֶבֶה וַיִּתְקַעְהוּ יָמָה סוּף לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם.

— [ספר שמות, פרק י', פסוקים ג'-ו', י"ב - ל"ט](#)

האם פגעה המכה גם בעברים

במקרא לא מבואר מפורשות שמכת ארבה פגעה במצרים בלבד, והדבר שנוי במחלוקת בין [פרשני המקרא](#) וחכמים נוספים:

לדעת רבי [אברהם אבן עזרא](#), פשוטם של המקראות מורה כי המכות הראשונות: [דם](#), [צפרדע וכינים](#), וכן [מכת שחין](#) ומכת ארבה, פגעו במידה דומה בין במצרים ובין בעברים. בהתייחס למכת ארבה, מוסיף האבן עזרא שבאכילת יבולי היהודים במכת הארבה לא נגרם להם כל נזק, מאחר שהיו עתידים לצאת זמן קצר לאחר מכן ממצרים. אך [הרמב"ם](#) סבור כי פשוטם של המקראות מורה שגם במכות דם וצפרדע, שחין וארבה, לקו המצרים בלבד ולא העברים. לגבי מכת כינים, נוקט הרמב"ם שגם במושבות העברים הופיעו הכינים אך לא ציערו אותם.

במדרשי חז"ל

במדרש מובא שהטעם למכת הארבה שנענשו בה המצרים, היא [מידה כנגד מידה](#): ארבה למה הביא עליהן? מפני ששמו את ישראל זורעי חטים ושעורים, לפיכך הביא עליהן ארבה.

— מדרש רבה

רש"י מביא מהמדרש, שהמצרים לכדו חגבים הרגו אותם ומלחו אותם לצורך אכילה, אולם כאשר המכה נסתיימה, בתפילתו של משה, וכל החגבים נישאו ברוח, הועפו אף החגבים המלוחים, ולא נשאר מהם זכר, ובלשון המדרש: "מהו לא נשאר ארבה אחד? אפילו מה שהיו בקדירות ובחביות מלוחות, פרחו והלכו להם".

הרמב"ן בפירושו מביא בשם [רבינו חננאל](#) שמאז שהתפלל [משה](#) להסיר את מכת הארבה ממצרים ועד היום הזה לא ניחתת על מצרים מכת ארבה, גם כאשר הם נמצאים באזור.

מכת חושך

על פי המסופר ב[ספר שמות](#), [פרשת בא](#), [מכת חושך](#) היא המכה התשיעית ולפני האחרונה בסדרת [עשר המכות](#) שניתכו על ראש [המצרים](#). מכה זו קדמה למכת הבכורות, שגרמה לפרעה לשלח את העברים מארצו.

תיאור המכה

לאחר שפרעה לא הסכים לשלח את העברים מארצו, למרות המכות שניחתו על ראשו בזה אחר זה, בא [משה](#) אל [פרעה](#) ואמר לו:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם, וַיִּמַּשׁ חֹשֶׁךְ. וַיֵּיט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם, וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים. לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתּוֹ, שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וְלֹכַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם.

— [ספר שמות](#), [פרק י'](#), [פסוקים כ"א-כ"ג](#)

תוכן המכה היה האפלה מוחלטת של מצרים, כאשר רק לבני ישראל היה אור.

תוצאות המכה

פרעה השתכנע זמנית לשלח את בני ישראל לחופשי, אך ללא צאנם ובקרם.

מכת בכורות

מכת בכורות היא המכה האחרונה בסדרת עשר המכות שניתכו על ראש המצרים, במכה זו מתו כל בכורי מצרים - בנים ובנות, ילדים ומבוגרים - בכורים מאב או מאם. בעקבות מכת בכורות פרעה שילח את העברים מארצו.

תיאור המכה

לאחר שפרעה לא הסכים לשלח את העברים מארצו, למרות המכות שניחתו על ראשו בזה אחר זה, בא משה אל פרעה ואמר לו:

כֹּה אָמַר ה': כִּחְצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם. וְיָמַת כָּל-בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם--מִבְּכוֹר פְּרֹעֶה הַיֹּשֵׁב עַל-כִּסֵּאוֹ עַד בְּכוֹר הַשֹּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרְחִים; וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה. וְהִיְתָה צְעָקָה גְדֹלָה בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲשֶׁר כָּמֹהוּ לֹא נִהְיְתָה וְכָמֹהוּ לֹא תִסָּף. וְלִכְלֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא יִחַרֶץ-כָּלֵב לְשֹׁנוֹ, לְמֵאִישׁ וְעַד-בְּהֵמָה--לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל. וַיֵּרְדוּ כָל-עַבְדֵיךָ אֵלַי אֲלֵי וְהִשְׁתַּחֲוּוּ-לִי לֵאמֹר, צַא אֶתְּהָ וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-בְּרַגְלֶיךָ, וְאַחֲרֵי-כֵן אֲצֵא; וַיֵּצֵא מֵעַם-פְּרֹעֶה בְּחָרִי-אֶף.

— ספר שמות, פרק י"א, פסוקים ד'-ח'

תוכן המכה היה, לפיה ימותו כל בכורי מצרים - מגדולם ועד קטנם. זמן המכה היה אמור להתחיל בחצות הלילה בדיוק, אך משה אמר "כחצות", מכיוון שחשש ששעוני המצרים אינם מדויקים, והם יטענו שה' לא קיים את דבריו. מעשית, מתו כל הבכורים הזכרים והנקבות בארץ מצרים, כל מי שהיה בכור מאב או מאם. לפעמים מתו מספר ילדים בבית אחד, כאשר נשים מצריות זנו תחת בעליהן וילדו מספר ילדים שכל אחד מהם בכור לאביו.

בית פרעה במכה

כל הבכורים והבכורות מתו, חוץ מבתיה בת פרעה, שהייתה בכורה לאמה ולא מתה בגלל שהצילה את משה רבינו.

בנו הבכור של פרעה מת ובהיותו בכור בעצמו, פרעה חשש כי אף הוא עומד למות. הוא מיהר אל משה ואהרן וביקש מהם לצאת יחד עם כל משפחותיהם, מקניהם וטפם. בני ישראל שחיכו לרגע זה, יצאו ממצרים בבוקר שלאחר מכת הבכורות.

השפעת המכה על בני-ישראל

בזמן המכה

בני ישראל נצטוו להקריב את קרבת הפסח בערב מכת בכורות ולאכלו באותו ערב. על מנת שהקב"ה יפסח על בתי העברים בשעת מכת בכורות, נצטוו העברים למשוח מדם הקורבן על משקוף ביתם. מכאן גם התקבל שם החג, חג הפסח. כמו כן, נצטוו העברים שלא לצאת מפתח ביתם עד בוקר.

מצוות לזכר המכה

כמה מצוות בתורה, הנוגעות לקדושת הבכורה, ניתנו כזכר למכת בכורות:

1. מצוות בכור בהמה טהורה
2. מצוות פטר חמור
3. מצוות בכור אדם - פדיון הבן

התורה אף מדריכה את יוצאי מצרים להשיב לבניהם, כשישאלו מדוע הם מקיימים מצוות אלה, שמצוות אלו הן זכר ליציאת מצרים ולמכת בכורות, בה הרג ה' את בכורי מצרים - "מבכור אדם עד בכור בהמה" (ספר שמות, פרק י"ג, פסוק ט"ו).

המכה במדרשים

מדרשים רבים מדברים על מכה זו, ביניהם:

- מכיוון שנשות מצרים זינו תחת בעליהם, היו יותר מבכור אחד בכל בית. מה שגרם לכך שהיו מספר מתים. כתוצאה מכך, חששו המצרים שמא המכה החלה "להתפשט" ולהרוג גם כאלו שאינם בכורים.
- מדרש אחר מספר על פרעה, נמוך הקומה, רץ ברחובות ארץ גושן (בה שכנו העברים) לחפש את משה.
- סיפור אחר עוסק בהכנות למכה, כאשר בכורי מצרים שמעו על הצרה המשמשת ובאה, באו להוריהם בתביעה לשחרר את בני ישראל ממצרים. כאשר לא הסכימו, החלה מלחמה ביניהם ונפלו קרבנות משני הצדדים. מדרש זה רמוז בפסוק "למכה מצרים בבכוריהם", ולזכרו חוגגים את שבת הגדול.